

Naming of Girls' and Boys' Primary Public Schools in the Nineteen Educational Districts of Tehran

Mansoreh Arab¹

Abstract

From the perspective of social onomastics, names are not merely labels used for identification; rather, they reflect cultural interests, social beliefs, political conditions, and power relations within a society. Among different educational levels, primary education represents a particularly significant stage because fostering students interest in and sense of belonging to school is especially important during this period. Therefore, the selection of names for primary schools requires greater care and attention. This descriptive-analytical study aimed to investigate school-naming patterns and analyze them from a social-onomastics perspective. The statistical population consisted of the names of 1,135 public primary schools (548 girls' schools and 587 boys' schools) located in the nineteen educational districts of Tehran. The data were extracted from the Ostad Bank website classified according to predefined indicators, and analyzed using descriptive statistical methods to determine the frequency and percentage of each category. The findings revealed that most school names are neither simple nor easily comprehensible, do not correspond to students' gender, and are often repetitive. Local culture and history have received little attention in schools- naming practices. Most names are religious in nature or commemorate martyrs, benefactors, and their relatives. The names of prominent figures, particularly especially in girls' schools, account for only a small proportion of school names. Furthermore, only a limited number of names reflect the educational and developmental goals and values of schools, and many lack not positive and inspirational connotations. The findings also indicate that cultural and institutional policies significantly influence the process of school naming.

Keywords: Naming, social onomastics, cultural beliefs, school-naming patterns

¹ Ph.D. in Persian Language and Literature, Mansoreh.arab14@ gmail.com

نامگذاری مدارس دولتی دخترانه و پسرانه مقطع ابتدایی مناطق نوزده‌گانه استان تهران

منصوره عرب^۱

چکیده

در نام‌شناسی اجتماعی نام‌ها صرفاً ابزار خطاب نیستند، بلکه انعکاسی از علایق، باورهای فرهنگی و اجتماعی و بازگو کننده شرایط حاکم بر عرصه سیاسی و مناسبات قدرت در یک جامعه‌اند. در بین مقاطع مختلف تحصیلی دوره ابتدایی به واسطه اهمیت ایجاد علاقه و حس تعلق به مدرسه، دوره‌ای شاخص‌تر است و انتخاب نام مدارس ابتدایی دقت و توجه بیشتری نیاز دارد. این پژوهش توصیفی-تحلیلی با هدف بررسی الگوی نامگذاری مدارس و تحلیل آن با رویکرد نام‌شناسی اجتماعی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش نام ۱۱۳۵ مدرسه ابتدایی دولتی (۵۴۸ مدرسه دخترانه و ۵۸۷ مدرسه پسرانه) مناطق نوزده‌گانه استان تهران است که از وب سایت استاد بانک استخراج شد و بر اساس شاخص‌هایی دسته بندی گردید و میزان فراوانی و درصد هر شاخص با استفاده از روش‌های آمار توصیفی محاسبه گردید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد بیشتر نام‌های مدارس ساده و روان نیستند، با جنسیت دانش آموزان تناسب ندارند و بسیاری، تکراری‌اند. در نامگذاری مدارس به فرهنگ و تاریخ محلی توجه نشده است. بیشتر نام‌ها، نام‌های مذهبی، نام‌های شهدا و نام‌های خیران و منسوبان به آنها است. نام‌های مشاهیر به ویژه در مدارس دخترانه سهم اندکی در نامگذاری‌ها دارد و تعداد محدودی از نام‌ها منعکس کننده اهداف و ارزش‌های آموزشی و پرورشی مدارس هستند و بسیاری از نام‌ها مثبت و الهام بخش نیستند همچنین سیاست‌های فرهنگی و نهادی بر فرایند نامگذاری مدارس تأثیر دارد.

واژگان کلیدی: نامگذاری، نام‌شناسی اجتماعی، باورهای فرهنگی، الگوی نامگذاری مدارس،

۱- مقدمه

نامگذاری مکان‌ها اگر چه تا حدی در چهارچوب تعریف شده و مطابق با قوانین تدوین شده صورت می‌گیرد اما عمده‌تاً تابع سلیقه و گرایش صاحب آن است که نامی را برای نشان دادن مالکیت خود انتخاب می‌کند. نام‌ها در ادوار مختلف اجتماعی ایران صرفاً ابزار خطاب تلقی نمی‌شده، بلکه انعکاسی از علایق و باورهای فرهنگی و اجتماعی بوده است.

^۱ دکتری زبان و ادبیات فارسی، Mansoreh.arab14@gmail.com

یک قطعه ملک نامگذاری نشده، صرفاً فاصله‌ای بین دو مکان است و نامگذاری یک مکان آن را حائز اهمیت می‌کند. نام تخصیص داده شده سبب آفرینش نمادین یک مکان می‌شود. جای‌نام‌ها ادراک ما را از یک مکان شکل می‌دهند (زندى، ۱۴۰۱: ۱۳۹).

عوامل تأثیرگذار بر این انتخاب‌ها و تأثیرات متقابل آن بر جامعه در نام‌شناسی اجتماعی بررسی می‌گردد. نام‌شناسی مطالعه، گروه اسمی، یک اسم خاص، نام خانوادگی، لقب، نام مکان، نام حیوانات خانگی، نام محصولات تجاری، عنوان همایش‌ها، نام شهرها، کشورها و راه‌های ارتباطی و هر اسم خاص دیگری می‌تواند باشد (زندى، ۱۴۰۱: ۱۱۷). در نام‌شناسی اجتماعی تأثیرات باورهای قومی و مذهبی و حتی تأثیرهای جهانی شدن بر انتخاب نام‌ها و خط‌مشی زبانی با کاوش در برنامه ریزی زبانی و خط‌مشی زبانی نظام‌های سیاسی حاکم، در قالب ترویج نام‌های مورد نظر و دخالت در نامگذاری اماکن و معابر عمومی بررسی می‌شود (زندى، ۱۴۰۱: ۲۰۷).

نام‌شناسی اجتماعی اگر چه ابعاد تاریخی نام و نام‌دهی را می‌پذیرد، اما نقطه تأکیدش بر نقش نام در هویت اجتماعی است و به حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و موقعیتی می‌پردازد که نام‌ها را از هر نوع مورد مطالعه قرار می‌دهد (زندى، ۱۴۰۱: ۲۵۶).

از بین مکان‌های مختلف برای نامگذاری، مدارس اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارند، زیرا هنگام انتخاب مدرسه قبل از هرچیز نام مدرسه را خواهیم شنید و تابلوی نام مدرسه را خواهیم دید، نامی که در طول روز بارها بر زبان خواهد آمد و هر بار، بار عاطفی و فرهنگی خاصی را بر افراد منتقل خواهد کرد. نامی که معمولاً دانش‌آموزان، معلمان و والدین در انتخاب آن نقشی ندارند. نام مناسب برای یک مدرسه نامی است که ساده، جذاب و الهام‌بخش باشد. متناسب با سن دانش‌آموزان آن مقطع و جنسیت آنها انتخاب شود و تکراری نباشد. در بین مقاطع مختلف تحصیلی دوره ابتدایی به واسطه اهمیت ایجاد علاقه و حس تعلق به مدرسه در آغازین دوره‌های تحصیلی دوره‌ای شاخص‌تر است پس در انتخاب نام مدارس ابتدایی دقت و توجه بیشتری نیاز است.

در این پژوهش برخی از ملاک‌های انتخاب نام مناسب، در مدارس ابتدایی دخترانه و پسرانه دولتی مناطق نوزده گانه استان تهران مورد بررسی قرار گرفته است.

۲- پیشینه پژوهش

نام‌ها از مهم‌ترین عناصر هویت‌ساز در جوامع انسانی به شمار می‌روند و مطالعه آنها می‌تواند نمایانگر ارزش‌ها، باورها، روابط قدرت و تحولات فرهنگی یک جامعه باشد از این رو نام‌شناسی اجتماعی در دهه‌های اخیر به یکی از شاخه‌های مهم زبان‌شناسی اجتماعی تبدیل شده است.

در ایران پژوهش‌های متعددی درباره نامگذاری اشخاص، مکان‌ها و مراکز اجتماعی انجام شده است. اما پژوهش‌های انجام شده درباره نامگذاری مدارس در ایران محدود است و بیشتر مطالعات موجود به نامگذاری نام مکان‌ها، مراکز کسب و کار یا مدارس یک شهر خاص متمرکز بوده است و پژوهشی جامع

درباره الگوهای نامگذاری مدارس ابتدایی شهر تهران با این حجم از داده‌ها انجام نشده است. از این رو در پژوهش حاضر قصد بر این است تا این خلأ تاحدودی برطرف شود.

در حوزه نامگذاری مدارس، ناصح و رضایی بید بلندی (۱۴۰۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی نامگذاری مدارس شهرستان گناباد در سده معاصر با رویکردی به زبان‌شناسی اجتماعی» به بررسی نامگذاری تمام مدارس دولتی و غیر دولتی گناباد پرداختند. یافته‌ها نشان داد، بالاترین تعداد نامگذاری‌ها مربوط به مشاهیر غیر معاصر است و بر اساس مقوله جنسیت، نام‌های مذکر بیش از نام‌های مؤنث است.

رضاقلی فامیان و کلاهدوز محمدی (۱۳۹۵) در بررسی الگوهای زبانی نامگذاری مراکز کسب و کار شهر تبریز دریافتند که عوامل فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در انتخاب نام مراکز تجاری نقش تعیین کننده‌ای دارند و این نام‌ها بازتابی از ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه محسوب می‌شوند. گودرزی و بختیاری در پژوهش «میزان توجه به مؤلفه‌های هویت ملی در نامگذاری معابر اصلی شهر تهران» دریافتند در این نامگذاری‌ها به شکل متوازی به ابعاد هویت ملی توجه نشده است و سهم بعد سیاسی بیش از بقیه ابعاد هویت ملی است.

دهقانیان و حاجی زاده (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «مکان‌ها، نام‌ها و هویت مکانی» نشان دادند که نامگذاری مکان‌ها نقش مهمی در بازنمایی هویت فرهنگی و اجتماعی فضاهای شهری دارد و می‌تواند در شکل‌گیری احساس تعلق مکانی مؤثر باشد.

همچنین ساعدی (۱۳۸۹) در پایان نامه خود با عنوان «بررسی نامگذاری مدارس و آموزشگاه‌های ایران از دیدگاه زبان‌شناسی اجتماعی» به تحلیل عوامل مؤثر بر نامگذاری مراکز آموزشی پرداخت و نشان داد که فرایند نامگذاری مدارس متأثر از عوامل فرهنگی، ایدئولوژیکی و اجتماعی است. در این پایان نامه ۱۷۹۵۱ مدرسه دولتی و غیر دولتی مورد پژوهش قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد در انتخاب نام مدارس بیشتر از اسامی غیر انسانی استفاده شده است و گرایش به سمت مشاهیر غیر معاصر است و بیشترین نام‌ها متعلق به اسامی و القاب خاندان رسول و کمترین متعلق به اسامی هنرمندان است. اسامی انسانی بیشتر از اسامی ملی است و گرایش به سمت طبیعت گیاهی است و نوع جنسیت مدارس تأثیری در انتخاب نام‌های انسانی برای مدارس ندارد.

زندى (۱۴۰۱) نام‌ها را بخشی از هویت زبانی و فرهنگی جامعه می‌داند و معتقد است نامگذاری فرایندی اجتماعی است که در آن ارزش‌ها و نگرش‌های گروه‌های اجتماعی بازتاب می‌یابد. بر این اساس نام مدارس نیز فراتر از یک شناسه اداری می‌تواند نشان‌دهنده گرایش‌های فرهنگی، هویتی و ارزشی جامعه باشد.

با وجود پژوهش‌های یاد شده تاکنون مطالعه‌ای جامع درباره الگوهای نامگذاری مدارس ابتدایی دولتی شهر تهران با تکیه بر حجم گسترده‌ای از داده‌های زبانی انجام نشده است. از این رو پژوهش حاضر با تکیه بر رویکرد نام‌شناسی اجتماعی می‌کوشد با بررسی ۱۱۳۵ نام مدرسه ابتدایی دولتی دخترانه و پسرانه در شهر تهران، تصویری روشن از الگوهای نامگذاری مدارس و دلالت‌های اجتماعی و فرهنگی آنها ارائه دهد و نشان دهد چه دسته‌هایی از نام‌ها در فرایند نامگذاری مدارس غلبه دارد و این غلبه چه تصویری از ترجیحات فرهنگی و اجتماعی موجود را ارائه می‌دهد.

۳- روش پژوهش

این پژوهش با هدف بررسی الگوی نامگذاری مدارس ابتدایی دولتی استان تهران و تحلیل آنها از نظر رابطه زبان، هویت و قدرت اجتماعی صورت گرفته است و از نوع توصیفی-تحلیلی با رویکرد نام‌شناسی اجتماعی است.

جامعه آماری پژوهش شامل تمام مدارس دولتی ابتدایی دخترانه و پسرانه مناطق نوزده‌گانه استان تهران بوده است. داده‌های پژوهش مربوط به نام مدارس از فهرست مدارس منتشر شده در وبگاه «استاد بانک» گردآوری شد و نام ۱۱۳۵ مدرسه شامل ۵۴۸ مدرسه دخترانه و ۵۸۷ مدرسه پسرانه مورد مطالعه قرار گرفت. در مرحله تحلیل نام مدارس شاخص‌های زیر مشخص گردید:

سادگی و روانی نام، تکراری نبودن، تناسب با جنسیت و سن دانش آموزان، توجه به تاریخ و فرهنگ و جغرافیای محلی، نام‌های مذهبی، نام شهدا، نام مشاهیر، نام خیران مدرسه ساز و منسوبان به آنها و انعکاس اهداف و ارزش‌های آموزشی و تربیتی مدارس، مثبت و الهام بخش بودن و نامگذاری بر اساس نام مشاغل. سپس متناسب با هر شاخصی نام‌ها استخراج گردید و درصد فراوانی نسبت به کل مدارس دخترانه و پسرانه با استفاده از آمار توصیفی محاسبه و نتایج در قالب جدول ارائه گردید.

۴- بررسی نام‌های مدارس ابتدایی دولتی دخترانه و پسرانه استان

تهران

اولین موضوعی که دانش آموزان قبل از نام‌نویسی با آن روبه رو می‌شوند تابلوی نام مدرسه است. در نگاه اول این نام اهمیتی ندارد و اگر بخواهند برای مدرسه نامی انتخاب شود، انتخاب نام یکی از مشاهیر، شهدا و دانشمندان از بهترین راه حل‌ها برای انتخاب نام مدرسه است. همچنان که در انتخاب نام بسیاری از مدارس جامعه آماری این پژوهش نیز از همین روش استفاده شده است.

اگر چه در ایران دانش‌آموزان، معلمان و والدین در انتخاب نام مدرسه معمولاً سهم و نقشی ندارند اما مشارکت آنها در فرایند نامگذاری مدرسه می‌تواند حس تعلق و علاقه و مشارکت را در دانش آموزان و معلمان ایجاد نماید.

در این پژوهش برخی ملاک‌های انتخاب نام مناسب را برای ۱۱۳۵ مدرسه دولتی مناطق نوزده‌گانه تهران که شامل ۵۴۸ مدرسه دخترانه و ۵۸۷ مدرسه پسرانه مدارس ابتدایی دخترانه و پسرانه است، بررسی شد.

نام مدارس از سایت استاد بانک انتخاب شده است.

۴-۱- سادگی و روانی

منظور از سادگی و روانی نام این است که نام پیچیده و دشوار نباشد تا به راحتی در ذهن دانش‌آموز بماند و به آسانی بیان شود. هر چقدر تعداد هجاهای یک واژه بیشتر گردد، معمولاً تلفظ آن دشوارتر و طبیعی

¹ <http://school.ostadbank.com>

بودن و سادگی و روانی واژه کمتر می‌شود. البته نوع واج‌ها و شیوه کنار هم قرار گرفتن آنها و نظم آوایی نیز بر این سادگی تأثیرگذار است.

بر این اساس نام‌هایی که بین یک تا سه هجا دارند مورد بررسی قرار گرفت. نام‌هایی چون اسوه، میعاد، ایثار، توحید، حر که بیشتر مصدرهای عربی هستند. کلمات یک هجایی بسیار اندک و بیشتر نام‌ها، دو یا سه هجایی است.

سادگی در نام خانوادگی بسیاری از افراد نیز به دلایل گوناگون فرهنگی و اجتماعی رعایت نشده است و چون برخی نام‌ها، نام شهدا، خیران و یا برخی مشاهیر تاریخی است، این عوامل نیز نام‌های مدارس را از سادگی و روانی دور می‌کند.

۴-۲- تکراری نبودن

تکرار اگر چه گاه در ادبیات زیبایی آفرین است اما در حوزه‌های دیگر چه بسا کسالت بار و خمودگی آفرین باشد. امروزه می‌بینیم که افراد در انتخاب نام فرزندان خویش نیز به دنبال نام‌هایی هستند که تکراری نباشد و آن طراوت و تازگی نام‌های جدید را می‌پسندند. برای دانش آموزان نیز نام‌های مدرسه باید این گونه باشد. ما کمتر دیده‌ایم دانش‌آموزی با دیدن یا شنیدن نام مدرسه‌اش در مدارس دولتی ایران برق شادی در چشمانش بدرخشد و بگوید چه اسم قشنگی! نام مدرسه او چه بسا نام مدرسه خواهر و برادرش هم باشد. کوچه و خیابانشان هم همین نام را داشته باشند. نام ساختمان‌هایی که برای ثبت نام و تکمیل پرونده‌اش به اداره آموزش و پرورش رفته، نام سالن ورزشی‌اش و حتی نام آموزشگاهی که کلاس‌های فوق برنامه‌اش را در آنجا می‌گذرانند، با نام مدرسه‌اش یکسان باشد. فراوانی بالای نام‌های تکراری نشان دهنده محدود بودن تنوع در الگوهای نامگذاری در مدارس است.

این تکرار زمانی بیشتر به چشم می‌آید که می‌بینیم برخی مدارس در سه مقطع ابتدایی، متوسطه اول و متوسطه دوم یک نام دارند و با شماره‌های یک، دو و سه نامگذاری شده‌اند. یا برخی مدارس ابتدایی دخترانه و پسرانه یک نام دارند و با شماره یک و دو نامگذاری شده‌اند.

۴-۳- تناسب نام با جنسیت

بر اساس این معیار بهتر است نام‌های زنان مختص مدارس دخترانه و نام‌های مردان مختص مدارس پسرانه باشد که در نامگذاری مدارس مورد پژوهش این عدم تناسب دیده می‌شود.

۴-۳-۱- عواملی که می‌تواند این تناسب را تغییر دهد

بیشتر عدم تناسب‌ها در نام‌های مذهبی و نام شهدا و نام‌های خیرین است. در مدارس به دلیل ارادت و احترام ویژه نهاد آموزش و پرورش و مردم به ارزشهای دینی و مذهبی نام برخی مدارس بدون توجه به تناسب نام مدرسه با جنسیت دانش‌آموزان انتخاب شده است و شاید این باور وجود داشته باشد که ارادت و احترام به ائمه و پیامبران و اهل بیت علیهم السلام جنسیت نمی‌شناسد و می‌توان این دسته از نام‌ها را برای هر مدرسه‌ای انتخاب کرد از طرفی نام شهدا، خیرین و مشاهیر مرد بیش از شهدا، خیرین و مشاهیرزن است و این عدم تناسب‌ها را افزایش می‌دهد. اما اگر این تناسب در نامگذاری‌ها رعایت شود شایسته‌تر است و دانش‌آموزان نیز آن نام را بیشتر دوست خواهند داشت. به ویژه آنکه مرز نام‌های زنانه و مردانه در

فرهنگ ایرانیان مشخص است و ما اسامی اندکی را داریم که برای هر دو جنسیت به کار رود و افراد در نامگذاری‌ها معمولاً به این نکته توجه دارند.

۴-۴- تناسب با سن دانش آموز

نامی که برای مدارس انتخاب می‌شود باید برای دانش‌آموزان معنادار باشد و در ادبیات کلامی آنها قابل درک باشد. کلامی برای دانش‌آموزان معنا دار است که مفهوم کلمات و جملات آن را بدانند، به تجربه و اطلاعات سنی آنها مرتبط باشد و به نیازهای سنی آنها پاسخ دهد (شعاری نژاد، ۱۳۷۸: ۱۴).

گرچه در دوره ابتدایی کم کم اندیشه‌های انتزاعی و ذهنی دانش‌آموزان شکل می‌گیرد اما مفاهیم و واژه‌های عینی، محسوس و ملموس برای آنها جذاب تر و قابل تصورتر است. بنابراین انتخاب اسم‌های ذات برای نام مدارس بیشتر از اسم‌های معنی در این دوره مناسب است همچنان که نام‌های فانتزی برای دانش‌موزان مقاطع بالاتر جذابیت کمتری دارد.

اسم‌هایی که مصداق آنها به طور مستقل در خارج از ذهن وجود دارد و مرئی و ملموس و محسوس هستند اسم ذات نام دارند مانند نام مدرسی چون نرگس، فیروزه، بهار، نجم، نور و...و اسم‌هایی که مصداق آنها به خودی خود و مستقل در خارج از ذهن وجود ندارد و وجود آنها وابسته به وجود دیگری است و تا وجود دیگری نباشد وجود آنها را نمی‌توانیم دریابیم اسم معنی نام دارند. (انوری و احمدی گیوی، ۱۳۷۵: ۹۸)

۴-۵- توجه به فرهنگ و تاریخ محلی و جغرافیای منطقه

یکی از شیوه‌های نامگذاری مدارس و حفظ فرهنگ و هویت یک منطقه، انتخاب نام بر اساس موقعیت جغرافیایی و فرهنگ مردم آن ناحیه است. نام‌های محلی معمولاً در نامگذاری مدارس جایی ندارند یا سهم بسیار اندکی دارند. انگار موقعیت‌های فرهنگی و جغرافیایی و اجتماعی مدارس همه شبیه یکدیگر است. با بی‌توجهی به فرهنگ و تاریخ محلی مناطق و تغییر نام‌های مکرر مدارس، بخشی از تاریخ آموزش و پرورش ایران نابود خواهد شد و اگر زمانی نامی برای مدرسه‌ای انتخاب شود نام همان روستا یا منطقه مضاف الیه اسم مدرسه قرار داده شده است. مانند «مدرسه حسن آباد» یا آنکه نام مکانی را بر مدرسه قرار داده شده که تناسبی با آن موقعیت جغرافیایی ندارد مثلاً مدرسی در تهران را به نام بیستون نام نهاده‌اند. در حالی که مدرسه‌ای با نام «بیستون» برای مدارس استان کرمانشاه مناسب‌تر است.

شاخص	دخترانه	پسرانه
سادگی و روانی	۲۶/۴٪	۶/۴٪
تکراری نبودن	۲۸/۶٪	۳۳/۱٪
تناسب با جنسیت	۲۰/۹٪	۰/۶۸٪
تناسب با سن	۲/۵٪	۱/۱٪
توجه به فرهنگ و تاریخ محلی	۰/۷۲٪	۱/۳٪

نام مذهبی	۳۰/۸ %	۲۷ %
نام مناسبت تاریخی و مذهبی	۱/۶ %	۱/۳ %
نام شهدا	۲۱/۵ %	۲۱/۹ %
نام مشاهیر	۳/۸ %	۷/۳ %
نام مشاهیر اسطوره ای	۰	۰/۳۴ %
نام خیران	۸/۲ %	۶/۶ %
نام بر اساس اهداف آموزشی	۵/۱ %	۱/۱ %
مثبت و الهام بخش بودن	۱/۲ %	۱ %
بر اساس نام مشاغل	۱/۲ %	۱ %

جدول ۱- فراوانی شاخص‌های نامگذاری مدارس ابتدایی دخترانه و پسرانه استان تهران

درصدهای ارائه شده در جدول بر اساس تعداد کل مدارس هر گروه (۵۴۸ مدرسه دخترانه و ۵۸۷ مدرسه پسرانه) محاسبه شده است.

۴-۶- احترام به حساسیت‌های فرهنگی

حساسیت فرهنگی یعنی شناخت و درک وجود تفاوت‌های فرهنگی و تأثیر آنها بر رفتار و سبک زندگی افراد، ارزش قائل شدن برای تفاوت‌ها و عدم تحمیل ارزش‌ها و معیارهای فرهنگی خود بر دیگران، پذیرش تفاوت‌ها و عدم قضاوت در مورد آنها و توانایی برقراری ارتباط بدون سوء تفاهم و با درک متقابل و آمادگی برای تغییر رفتار و نگرش برای ارتباط مؤثر با افراد از فرهنگ‌های مختلف.

این عامل بیش از بقیه عوامل در انتخاب نام مدارس استان تهران نقش داشته است. نهاد آموزش و پرورش درباره برخی نام‌ها حساسیت‌ها و تأکید ویژه‌ای دارد.

۴-۶-۱- نام‌های مذهبی و دینی

این شاخص به حضور مفاهیم دینی و شخصیت‌های مذهبی در نام‌ها اشاره دارد و شامل نام ائمه و پیامبران و افرادی است که در تاریخ اسلام از آنها به نیکی یاد شده است. علاوه بر آن نام پیامبران و بزرگان ادیان دیگر چون موسی بن عمران و حضرت مریم را هم در بر می‌گیرد. حتی در مواردی نام آیه‌ای از قرآن برای مدرسه‌ای انتخاب شده است مانند نون و القلم.

۴-۶-۲- نام‌های برگرفته از مناسبت‌های مذهبی و تاریخی خاص

در بین نام‌های مدارس نام‌هایی چون سیزده رجب، هفده شهریور، پانزده خرداد، سوم شعبان، دوازده فروردین و سیزده آبان و بیست و دو بهمن دیده می‌شود که از تقویم سیاسی و مذهبی کشور انتخاب شده‌اند. نام سیزده آبان در مقایسه با سایر اسامی با آموزش و پرورش تناسب بیشتری دارد.

۴-۶-۳- نام برگرفته از نام شهدا

اگر سخنرانی‌های افتتاح مدارس را در ایران بخوانیم در بسیاری از سخنرانی‌ها، مقامات مختلف آموزش و پرورش اشاره کرده‌اند که نهضتی برای نامگذاری مدارس به نام شهدا آغاز کرده‌اند و با تمام توان این مسیر را ادامه خواهند داد. از نگاه آنان نامگذاری مدارس به نام شهدا برای دانش آموزان نقش تربیتی دارد و اگر طبق قانون باید بیست درصد بودجه فرهنگی به ترویج فرهنگ ایثار و شهادت اختصاص یابد یکی از کارهایی که می‌توان در این راستا انجام داد نامگذاری مدارس به نام شهدا است.

بعد از نام‌های مذهبی بیشتر نام مدارس در این پژوهش نام‌های شهدای معاصر و به ویژه شهدای جنگ تحمیلی است و برخی مدارس نیز به نام شهید گمنام نامگذاری شده است. هدف از این نامگذاری‌ها یادآوری فداکاری شهدا، الگو سازی برای دانش آموزان، تقویت روحیه ملی و مذهبی، ارتباط با مسائل روز و ایجاد فضایی معنوی بوده است.

در بررسی روش‌های مختلفی که کشورهای جهان به کار می‌برند تا نام سربازان قهرمان خود را گرامی دارند فقط اشاره شده که در کشور بلغارستان برخی مدارس به افتخار چهره‌های مشهور، به نام آنها نامگذاری شده است و مردم فرانسه نیز خیابانها و میدانی شهر خود را به نام قهرمانان نامگذاری کرده‌اند. آنها در هر محله و مکانی که یادآور نبرد سربازی با دشمن بوده است سنگ نوشته یا بنای یادبودی ساخته‌اند. در بین کشورهای آمریکا، فرانسه، روسیه، بریتانیا، ارمنستان، قزاقستان، سوریه، چین، اوتواو نیز هیچ کدام برای این بزرگداشت، مدارس خود را به نام شهدا نامگذاری نکرده اند (۱/۷/۱۴۰۳ <https://farsi.khamenee.ir>)

۴-۶-۴- نامگذاری بر اساس نام مشاهیر

برای آنکه بدانیم دانش آموزان دوره ابتدایی چه نام‌هایی را دوست دارند باید به نام گروه‌های کلاسی آنها و کارهای گروهی شان توجه کنیم تا بتوانیم بخشی از سلیقه آنها را در نامگذاری‌ها تشخیص دهیم و تعجب نخواهیم کرد اگر ببینیم در بین نام‌ها نام برخی از حیوانات، انیمیشن‌ها و برخی شخصیت‌های محبوب ورزشی، هنری، یا سینمایی وجود دارد.

مشاهیر کودکان ابتدایی بیشتر زندگان هستند اما برای ما مشاهیر تعریف دیگری دارد. مشاهیر انسان‌های تاریخ‌ساز جهان یا افراد بزرگ تاریخ هستند که به دو گروه مشاهیر معاصر (در قید حیات و یا یک قرن از درگذشت آنها گذشته است) و غیر معاصر تقسیم می‌شوند و شخصیت‌های علمی، ادبی، اجتماعی، نظامی، فلاسفه و علمای دین و... را در بر می‌گیرد.

برخی نیز مشاهیر را در ردیف نام‌های ملی تقسیم بندی کرده‌اند: نام ملی از نظر معنا شناسی به زبان فارسی مربوط بوده، دارای ریشه فارسی است و نام شخصیت‌های علمی، ادبی، هنری، اجتماعی، سیاسی است که ضرورتاً معاصرند نه کهن (زندی، ۱۴۰۱: ۷۹)

این دسته از نامگذاری‌ها اگر چه سهم اندکی دارند اما تنوع گسترده‌ای در آن دیده می‌شود و مشاهیر گروه‌های مختلف و به ویژه مشاهیر معاصر را در بر می‌گیرد:

مشاهیر ادبی: پروین اعتصامی، بابا طاهر، حافظ، سعدی، نظامی و...

مشاهیر علمی: ابن سینا، فارابی، دکتر قریب و...

مشاهیر نظامی: ستارخان، شیخ محمد خیابانی و...

مشاهیر مذهبی: شیخ مفید، طبرسی، محدث قمی، علامه مجلسی و...

مشاهیر اجتماعی و تاریخی: امیرکبیر، مدرس، دکتر شریعتی و...

در این نامگذاری‌ها مشاهیر اسطوره‌ای باستان در مدارس دخترانه وجود ندارد و در مدارس پسرانه دو مورد (رستم، جمشید جم) وجود دارد.

۴-۶-۵- نام خیران مدرسه ساز

در سال‌های اخیر که همکاری و مشارکت مردم و خیران در ساخت مدارس افزایش یافته است بسیاری از مدارس به درخواست خود خیران یا برای احترام به تلاش ماندگار آنها در مدرسه سازی، مدرسه به نام خیران یا منسوبان آنها نامگذاری شده است.

این نامها ممکن است بسیاری از ویژگی‌های نام خوب از جهت روانی و سادگی و سایر ملاک‌های نام خوب را نداشته باشد چون نام‌ها برای نام و نام خانوادگی افراد انتخاب شده است نه برای نام یک مدرسه. می‌توان با تابلو نوشته یا سنگ نوشته‌ای بر دیوار یا بخشی از مدرسه نام خیر و یا خیران را ثبت و ماندگار نمود و نامی مناسب برای مدرسه به انتخاب دانش‌آموزان و معلمان و یا خود خیران به غیر از نام و نام خانوادگی آنها و یا منسوبانشان در نظر گرفت که بیشتر ویژگی‌های یک نام خوب برای مدرسه را داشته باشد.

۴-۷- منعکس کننده اهداف، هویت و ارزش‌های آموزشی و پرورشی مدرسه

نام مناسب برای مدرسه نامی است که در آن نام سیاست‌های آموزشی آینده مدرسه نشان داده شده باشد که در نامگذاری برخی از مدارس مورد نظر این ویژگی دیده می‌شود: فرهیختگان، یاران امام، پیروان زینب، فرزندان، پاسداران آسمان، سپاه اسلام، امید امام و...

۴-۸- مثبت و الهام بخش بودن

نام مدارس هم مانند هر واژه دیگری پس از شنیده شدن یا خواندن واکنشی را در مخاطب ایجاد می‌کند. در معنی شناسی کاربردی به این موضوع توجه می‌شود که معنا چه تاثیری بر واکنش مثبت، منفی یا خنثی مخاطب دارد (گندمکار، ۱۳۹۹: ۸۰).

بررسی این موضوع نیازمند پژوهشی جداگانه است اما وقتی نامی پیچیده باشد، متناسب با سن دانش‌آموز نباشد، تکراری باشد و بزرگترها نام مدارس کودکان را انتخاب نمایند و آنها سهمی در این گزینش نداشته باشند، وقتی بیشتر اسامی در دوره‌ای که تفکر دانش‌آموز عینی است، ذهنی و انتزاعی باشد نمی‌توان انتظار داشت که کلمه «مدرسه» نیز احساسی مثبت در دانش‌آموزان ایجاد نماید چه رسد به آنکه نام مدرسه این احساس را در آنها ایجاد نماید.

نکته دیگری که در نامگذاری مدارس دیده می‌شود آن است که برخی نامگذاری‌ها با توجه به مشاغل خاص انجام شده است که شاید نشان از حضور فرزندان صاحبان این مشاغل در این مدارس و یا کمک برخی نهادها در ساخت مدارس باشد و یا ادای احترام به شهدای مشاغل گوناگون باشد: مدارس شهدای تاکسیرانی، شهدای مخابرات، شهدای راه آهن، شهدای نیروی انتظامی، شهدای صنایع هوایی، صدا و سیما، فرهنگیان، پاسداران اسلام و...

نامهای مدارس چه با ترکیب کلمات ساخته شده باشند، یا براساس نام شهدا، مشاهیر و یا خیران و سازندگان بنا باشند، یا برگرفته از موقعیتها و مکانهای خاص باشند، نشان می‌دهند رابطه میان زبان و قدرت رابطه‌ای دو جانبه است و هر یک بر دیگری تأثیرگذار است هر کسی که صاحب قدرت باشد می‌تواند از طریق زبان آن را بر دیگری اعمال کند. این قدرت از طریق منزلت اجتماعی، ثروت، تحصیلات، درآمد و... حاصل می‌شود (زندى، ۱۴۰۱: ۸۵). همچنانکه می‌بینیم نامگذاری‌های مدارس بیشتر بر اساس تصمیمات و سیاست‌های نهاد آموزش و پرورش است و اگر روزی دانش‌آموزان و معلمان و والدین هم در انتخاب نام مدارس سهمی داشته باشند ما به زبان قدرت بخشیده‌ایم و اجازه داده‌ایم با نام‌های زیبا و خلاقانه و احترام به سلیقه‌های گوناگون و توجه به تفاوت‌های فرهنگی، احساس تعلق به مدرسه را افزایش داده‌ایم.

۵- نتیجه‌گیری

بررسی نام ۱۱۳۵ مدرسه ابتدایی دخترانه و پسرانه دولتی شهر تهران نشان داد که نامگذاری مدارس از الگوهای مشخصی پیروی می‌کند و برخی نام‌ها از فراوانی بیشتری برخوردارند. یافته‌ها نشان داد بیشتر نام‌ها ساده و روان نیستند، با جنسیت دانش‌آموزان مدارس دخترانه و پسرانه تناسب ندارند و بسیاری تکراری هستند.

بیشتر اسامی ذهنی و انتزاعی هستند در حالی که تفکر دانش‌آموزان در دوره ابتدایی تفکر عینی است. در نامگذاری مدارس به فرهنگ و تاریخ محلی توجه نشده است. نام‌های مذهبی، نام‌های شهدا و نام‌های خیران و منسوبان به آنها سهم قابل توجهی در نامگذاری مدارس دارند.

نام‌های مشاهیر به ویژه در مدارس دخترانه سهم اندکی در نامگذاری‌ها دارد و تعداد محدودی از نام‌ها منعکس‌کننده اهداف، هویت و ارزش‌های آموزشی و پرورشی مدارس هستند. مجموع این بررسی‌ها نشان می‌دهد که بسیاری از نام‌ها در این مدارس مثبت و الهام بخش نیستند. به حساسیت‌های فرهنگی افراد در نامگذاری‌ها توجه نشده است و نشان دهنده تأثیر سیاست‌های فرهنگی و نهادی بر فرایند نامگذاری مدارس است.

چون دانش‌آموزان، معلمان و والدین در نامگذاری‌ها نقشی ندارند، این نام‌ها بیش از همه رابطه قدرت و زبان و سیاست‌های نهاد آموزش و پرورش را بیان می‌کند و تصویری از گرایش‌های غالب در نامگذاری مدارس ابتدایی شهر تهران را ارائه می‌دهد که نشان می‌دهد فرایند انتخاب نام مدارس صرفاً کارکرد شناسایی ندارد، بلکه حامل معانی فرهنگی، تاریخی و اجتماعی است و از این رو مطالعه نام مدارس می‌تواند به شناخت بهتر الگوهای هویتی و فرهنگی جامعه کمک کند.

اگر به دانش‌آموزان اجازه دهیم در فرایند نامگذاری مدارس سهمی داشته باشند، با انتخاب نام‌های زیبا، خلاقانه و احترام به سلیقه گوناگون فرهنگی، به زبان قدرت بخشیده‌ایم و احساس تعلق و مشارکت آنها را افزایش داده‌ایم.

پیشنهاده‌ها

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، الگوهای نامگذاری مدارس در سایر شهرها و استانهای کشور بررسی و با نتایج شهر تهران مقایسه شود. همچنین اگر پژوهشی با بررسی همین شاخص‌ها در مدارس غیر دولتی انجام شود تأثیر مثبت یا منفی دولت و قدرت در نامگذاری‌ها بیشتر مشخص خواهد شد و به شناخت بهتر عوامل مؤثر بر این فرایند کمک می‌کند.

بررسی نگرش دانش آموزان، معلمان و خانواده‌ها نسبت به نام مدارس و میزان تأثیر این نام‌ها بر هویت و احساس تعلق آنها نیز موضوعی مناسب برای پژوهش است. افزون بر این انجام مطالعات تاریخی درباره تحول الگوی نامگذاری مدارس ایران با دیگر کشورها می‌تواند افق‌های تازه‌ای را در حوزه نام‌شناسی اجتماعی بگشاید.

منابع

- انوری، حسن و حسن احمدی گیوی (۱۳۷۵). دستور زبان فارسی ۲. تهران: فاطمی.
- دهقانیان، حمیده و کاظم حاجی زاده (۱۳۹۴). «مکان‌ها، نام‌ها و هویت مکانی: مطالعه موردی شهر تهران». معرفت فرهنگ اجتماعی، ۸(۱)، ۴۱-۶۲.
- زندى، بهمن (۱۴۰۱). جستارهایی در نام‌شناسی اجتماعی. تهران: نویسه پارسی.
- ساعدي، مهین (۱۳۸۹). بررسی نامگذاری مدارس و آموزشگاه‌های ایران از دیدگاه زبان‌شناسی اجتماعی (پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران). استاد راهنما: بهمن زندی.
- شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۸۷). ادبیات کودکان. تهران: اطلاعات.
- رضاقلی فامیان، علی و ماندانا کلاه‌دوز محمدی (۱۳۹۵). «بررسی الگوهای زبانی در نامگذاری مراکز کسب و کار شهر تبریز». مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱۷: ۱۰۹-۱۲۵.
- گندمکار، راحله (۱۳۹۹). فرهنگ توصیفی معنی‌شناسی. تهران: علمی.
- ناصر، محمد امین و زهرا رضایی بید بلندی (۱۴۰۳). «بررسی نامگذاری مدارس شهرستان گناباد در سده معاصر با رویکردی به زبان‌شناسی اجتماعی». فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی، ۸(۱)، ۵۲-۶۱.
- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (۱۴۰۳، ۱ مهر). «مردم دنیا چگونه یاد سربازان خود را گرامی می‌دارند؟» بازیابی از:

<https://farsi.khamenee.ir>

لیست مدارس استان تهران (بی‌تا). بازیابی از:

<http://school.ostadbanks.com>

ل س د ا ن